

MOLLA GÜRÂNÎ VE İSTANBUL FETHİNDEKİ ROLÜ

Doç. Dr. Sâkıb YILDIZ *

Türkler, tarihteki yerini şerefle korunmasını bilen ender milletlerdendir. Hıristiyan dünyasının birleşerek yürüttükleri haçlı saldırıları karşısında, İslâmdan aldıkları sarsılmaz iman ve ruhla ortaçağ hıristiyan taassubunu eritmişlerdir. Bu görevi önceleri Selçuklular yerine getirmiş, tarihteki yerlerini Osmanlılara bırakmışlardır. Orta Asyanın temiz ve cesur ruhunu yaşatan bu millet; siyasi ve askerî alanda üstünlük yaratarak hıristiyanlığı yaymak ve yerleştmek isteyen karanlık emellerle dolu zihniyete, gereken en güzel dersi vermiş, yapılan bütün saldırıları ezmiş ve önlemiştir. Osmanlılar; İznik, Bursa ve Manisa yöresinde kuvvetlendikten sonra, Edirne ve civarına kadar hâkim olmuşlar, gözlerini hemen, haçlı ruhunun merkezi olan Doğu Roma İmparatorluğuna, Bizansa dikmişlerdir.

Onların tesbit ederek hedef aldıkları, bir ideal ve strateji vardı. Bursa - Edirne çemberi arasında kalan İstanbul (eski adıyla Kostantiniyye) muhakkak fethedilmeli, topraklarında Ebû Eyyubi'l-Ensâri gibi ilk müslümanların tertemiz kanları ve cesetleri bulunan şehir, mensubu oldukları dinin şânına yaraşır bir şehir haline gelmeliydi. Anlamsız görünüşüyle sipsivri dikilmiş putlar, yerini zarif minarelere bırakmalı, kulakları tırmalayan çan sesleri dinmeli, ruhlara canlılık veren Allâhu Ekber sadâları gökkub-beyi çınlatmalıydı. Allâh'ın oğlu diyerek ilâhlaştırdıkları Hz. İsa, şirke âlet olmaktan, azap duyduğu putlar ve uydurma resimlerden kurtarılarak peygamberliğine yakışır, Allâh'ın adı anılan mâbetlerde anılmalıydı. İşte bütün bunlar, Rasûlü Ekrem'in «ne güzel

(*) Kur'an ve Hadis İlimleri Kürsüsü Öğretim Üyesi.

Emîr, ne güzel asker» dediği Şehzâde Mehmed ile askerlerini bekliyordu.

Bu güzel Emîr'i yetiştiren, ona fetih ruhunu aşıl原因, zihninde bu mânevî mirasın tohumlarını yeşerten, hocası Molla Gûrânî'dir. Asıl adı, Şihâbuddin Ahmed'dir. Osmanlı medreselerinde ders veren yüksek seviyedeki ilim adamların o devirde «molla» veya «mevlânâ» adı verildiği için, Molla Gûrânî diye meşhur olmuştur. Üzerinde ciddi bir çalışma yapılmadığından, bugüne kadar, İran veya Irak'da mevcut Gûran adlı bir kasabada doğduğu bilinmekteydi. Tesbit ettiğimiz bazı sağlam kaynaklarla bu iddianın tamamen yanlış olduğunu, Şihâbuddin Ahmed'in Diyarbakır'ın Ergani İlçesi sınırları içinde Gûran kasabasına çok yakın mesafede, Hilar köyünde dünyaya geldiğini ispatlamış bulunuyoruz (1).

Molla Gûrânî tahsiline, doğduğu bölge ve civarında başlamış, o günün yüksek seviyede ilim merkezi olan Şam ve Kahire'de devam etmek suretiyle akli ve naklî ilim dallarında kendini mükemmelen yetiştirmiştir. Mezun olur olmaz Kahire'nin meşhur Berkûkiye Medresesinde, Memlûk Sultanı Zâhir Çakmak zamanında Fıkıh dersleri müderrisliğine getirilmiş, üstün zekâsı ve geniş kültürü ile kısa zamanda şöhrete ulaştığı için, birkaç senelik tedris hayatı sonunda, tertiplenen bir oyunla görevi elinden alınmıştır. Bu oyun, çok yanlış bir iddia ile Ebû Hanife'ye dil uzattığı, aleyhinde kötü sözler söylediği şeklinde sergilenmiştir. Bunun, gerçeğe alâkası yoktur. Temelde, arap asıllı olmayan, kendini onlardan saymayan bir müderrisin, değerli bir kürsüyü elinde tutması gerçeği yatmaktadır. Bu iftira, genç ilim adamını bir yandan cezaî takibatla yıpratırken, bir yandan da lâıyk olduğu ikbal kapılarını açmış, II. Murad'ın davetine uyarak Bursa medreselerinde ders vermek üzere Molla Yegân'la birlikte Bursa'ya gelmiştir.

Ciddiyeti, sert tabiatı ve bilgisiyle Sultan II. Murad'ın dikkatini çekmiş, o sıralarda Manisa'da bulunan, yetişmesi için özel olarak tayin edilen hocalara karşı gelip derslerini dinlemeyen, 12 yaşına geldiği halde Kur'ân okumasını bile beceremeyen oğlu Şehzâde Mehmed'in hocalığına getirilmiştir. Ele avuca sığmayan, derslerine gereken ciddiyeti göstermeyen Şehzâde Mehmed, Gûrânî'nin disiplini ve hâkimiyeti karşısında kısa zamanda değişmiş, hocası-

(1) Bu hususu, neşrini düşündüğümüz «Molla Gûrânî ve Tefsirindeki Metodu» adlı doçentlik tezimizde bütün genişliği ile ele aldık.

na sonsuz hürmet ve bağlılık hisleri duyarak, kendisini Fâtih yapan bütün meziyetleri, tahta çıktığı 1451 senesine kadar damla damla almasını bilmiştir.

Gûrânî aslen Türk olduğu için, kendisinde muazzam bir Osmanlı ruhu yatmaktadır. Bunu, Topkapı Saray Arşivinde mevcut bir mektubunda açıkça belirtir (2). Fâtih'i de aynen bu ruhla yetiştirmiştir. Bunun yanısıra, tarihçilerimizin gözünden kaçan şu sözüyle İstanbul'un fethi fikrini, talebesine o aşılamaştır. Kendi yazısıyla bugün elimizde bulunan mektubunda : «mısdâk-ı feth-i İstanbûl ki bu muhlisden gayri bâis olmadı» (3) demektedir. Şu halde Gûrânî, tarihî şahsiyeti ve önemini, önce Fâtih'i yetiştirmesi sonra da İstanbul'un fethi fikrini talebesine aşılmasıyla kazanmıştır. Bu yönüyle, Türk tarihinin mümtaz simaları arasında unutulmaz yerini almıştır.

Gûrânî'den kaynaklanan fetih fikri Fâtih'i gece-gündüz meşgul etmeğe başlamış, Sultan'ın yakın çevresinde yer alan Ak Şemseddin ve Zağanos Paşa gibi iki sağlam şahsiyetle destek görmüştür. Böylece hem fetih öncesi hazırlıklarda, hem de bizzat fetih sırasında, Gûrânî - Ak Şemseddin - Zağanos Paşa üçlüsünün ısrarlı yardım ve teşvikleriyle bu muazzam şehrin kuşatması gerçekleşmiştir. Tarihçi Hasan Beyzâde, yazma halindeki eserinde aynı görüşü belirtir (4).

Molla Gûrânî'nin fetih fikrindeki büyük rolü, kuşatma öncesi Edirne'de yapılan harp divanının üç ayrı toplantısında da devam etmiştir. Zaten iki senedir Edirne'de Rumeli Kazaskeridir (5). Vazifesi icabı, ondunun şer'i ve hukukî işlerinde sorumlu âmiridir. Bu sıfatıyla Padişahın hazerde ve seferde yanından ayrılmayan hukukî danışmanıdır. 53 gün süren feth-i mübin boyunca askerle beraber cephede kalmış, harekâtı baştan sona takip etmiştir.

Böylece fethin, zorluk ve üzüntüleri ile sevinç ve gururunu yaşayan Molla Gûrânî, Fâtih Sultan Mehmed Hân adına fetihden yirmi gün sonra, Memlûk Sultanı Melik İnal'a fethin çeşitli safha-

(2) II. Bâzeyid'e gönderdiği bu mektupta : «Bu dâî-i muhlisden akdem Osmanlı kalmayubdur» der. Bkz. adigeçen arşiv E 6089, satır 3.

(3) Bkz. Topkapı Saray Arşivi E 10231, satır 12.

(4) Bkz., Tarih-i Hasan Begzâde, Rağıb Paşa Kütüphanesi no 987, varak 87a.

(5) Bkz., Rifat Efendi, Devhatu'l-Meşâyih, Taşbasması (tarihsiz), sh. 10

larını anlatan fermanı arapça olarak kaleme almakla, tarihin büyük olayı, İstanbul fethindeki en son rolünü yerine getirmiştir. Feridun Bey'in «Münşeât» adlı eserinde yer alan bu uzun metnin fetihle ilgili kısmı aynen şöyledir (6) : «... Bunlar (hıristiyanlar), iman ehline karşı kendilerini büyük görürler, Rodos, Katalan, Venedik, Ceneviz ve başkaları gibi garp adalarının şirk ve isyan ehlerinden yardım alırlardı. Etrafı sağlam, kuvvetli, yüksek ve nizamı düzgün bir surla çevrilmişti. Büyük seferlerimiz, o büyük fehâmetli sultanlar, cihâdın hakkını vererek çalıştıkları halde, onu ele geçiremediler ve ondan bir şeye nâil olamadılar. Bu, yeryüzü halkının dillerinde Kostantınıye diye nâm salmış olan büyük bir kaledir».

«Ulu Tanrı'nın : Gücünüz yettiği kadar onlara karşı kuvvetler hazırlayınız, sözü ile bize emrettiği üzere o şehri almak için kara tarafından top, tüfek, mancınık, lâğım ve taşlar gibi, deniz tarafından da dağlara benzeyen deniz üzerinde yükselen gemiler ve dolu kayıklarla insanların güvendikleri her türlü silahları ve malzemeleri hazırladık. 857 senesi aylarından rabîul-evvelin 26 sında şehrin üzerine indik (..) Onlar Hak'ka davet edildikçe (kabul etmekte) ayak dirdiler ve kibir gösterdiler, zaten kâfirlerdendir. Bunun üzerine onları şehirde çevirip kuşattık. Onlarla döğüştük, onlar da bizimle döğüştüler; onlarla savaştık, onlar da bizimle savaştılar. Aramızda 54 gün ve gece döğüş ve savaş oldu. Cemâziyel-evvel ayının 20. günü, subh-i sâdik başlayınca Sıddıkon hükümünün ve Fârûk'un adaletinin bereketi ile Osman Oğullarına mahsus Haydar'ın vurduğu darbelerle, onu teshir etmiş olan şeytan ordularına atılmış taşlara benzeyen, akan yıldızlar gibi hücum ettik. Daha güneş doğduğu yerden çıkmadan, Ulu Tanrı fetih lûtfetti».

İki sene boyunca fikir arkadaşları ve Fâtihs Sultan Mehmedle birlikte kendini tamamen bu güzel şehrin fethine veren, neticeye ulaşana kadar mücadeleden geri durmayan Molla Gûrânî, fetihden sonra Fâtihs ve Bayezid devrinin enümtaz siması olarak fiilen görev yapmış, kazaskerliğinden başka müftülük, uzun zaman da şeyhul-islamlık görevini liyâkatla yürütmüştür. Fâtihs'in cülûsundan itibaren 30 seneden fazla hizmet ederek 80 yaşlarında 893/1488 Ekim'in-

(6) Molla Gûrânî'nin kaleme aldığı bu fermânı Feridun Bey'in Münşeât'ından Ahmed Ateş dilimize çevirmiş, Tarih Dergisi, sayı IV, sh. 13 ve devamında neşretmiştir. Sunduğumuz tercüme buradan nakledilmiştir.

de, İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur. İdarî ve siyâsî faaliyetlerinin yanı sıra, ilmî faaliyetleriyle de tanınan Molla Gürânî, Türk kültürüne değerli eserler bırakmış, Osmanlı tefsirlerinin ilki sayılabilecek «Ğâyetu'l-Emânî fi Tefsiri Kelâmî'r-Rabbânî» adlı eseriyle unutulmaz tarihî ismini, ilim âleminde de kabul ettirmiştir.

Kabri, Aksaray'da Taşkasap semtinde 1334/1917 de çıkan yangında tamamen yanan câmiinin güney cephesinde, mihrâb önünde bulunuyordu. Yangından sonra yaklaşık 40 sene kadar çöküntü ve yıkıntılar altında kalan kabir, fethin 500. yılında câmiin eski yerine nisbetle takriben 100-150 m. güney-batısında olan bugünkü bulunduğu mevkiye taşınmış, lâhdi yeniden tanzim edilerek beyaz mermerle kaplanmıştır. Bundan sonra bakımsız bir halde terkedildiğinden blok mermer sütunlardan biri düşüp kırılmış, hazîrenin içi çöplük haline dönmüştür.

İstanbul şehri, her ne kadar hatırasını unutmamış, bugün bir tek taşı kalmayan câmiinin bulunduğu Aksaray Taşkasap semtinde, Millet Caddesi ile Vatan Caddesini birleştiren uzun sokağa Molla Gürânî Caddesi adını vermişse de, kendisinden beklenen büyük bir hizmet daha vardır. Resmî olsun olmasın, özel kuruluş veya şahıslar bu kabri ve çevresini ele alıp, bu büyük insanı hiç olmazsa ebedî istirahatgâhında kıyamete kadar kalmasını sağlamalıdır. Bu faaliyetin kısa zamanda başlayacağına inanıyor, değerli âlime Cenâb-ı Hakdan rahmetler diliyoruz.